
9

СУДОВА ПСИХОЛОГІЧНА ЕКСПЕРТИЗА

DOI: <https://doi.org/10.33994/kndise.2020.65.63>
УДК 343.98:159.92

Наталія Володимирівна Матейко
кандидат психологічних наук, доцент

E-mail: mnm2807@uke.net

*Державний вищий навчальний заклад
«Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника»*

Олександр Антонович Лишак
завідувач Івано-Франківським відділенням

E-mail: oleksandr.lyshak@kndise.gov.ua

*Київський науково-дослідний інститут судових експертиз
Міністерства юстиції України*

КЛІНІКО-ПСИХОЛОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦЯ ПРИ ПРОВЕДЕННІ СУДОВО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ЕКСПЕРТИЗИ

Стаття присвячена розгляду володіння психологом-експертом клініко-психологічною компетентністю, оскільки його завданням є виявлення психічних особливостей конкретної людини та її поведінки в юридично значущих обставинах на етапі попереднього та досудового слідства у кримінальних та цивільних справах.

Ключові слова: клініко-психологічна компетентність, судово-психологічна експертиза, експерт-психолог, експертний висновок.

Судова психологічна експертиза є відносно молодого науково-практичною галуззю, перші наукові дослідження якої почалися в 60-70х рр. минулого сторіччя з метою вирішення практичних питань кримінального судочинства. В нашій державі судово-психологічна експертиза є одним із важливих правових інститутів, котрий зазнав істотних змін у зв'язку із оновленням та прийняттям цивільного та кримінального процесуального законодавства.

В наказі № 53/5 від 08.10.1998 Міністерства юстиції України «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» пунктом 1.2.6 психологічна експертиза виділяється окремим самостійним напрямком, який здатний збагатити систему судових доказів новим засобом – висновком експерта-психолога [1].

Надійність дослідницьких висновків судової експертизи має особливе значення, оскільки вони можуть бути покладені в основу судових чи слідчих рішень. Однак, непоодинокими є випадки, коли психологи-фахівці, не маючи атестації судових експертів та права на проведення психологічних експертиз, проводять психологічне обстеження дитини та готують висновки не дотримуючись Реєстру методик проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 року № 1666/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2008 року за № 924/15615, що суттєво знижує вагомість цих висновків в суді. Крім того, не будучи обізнаними із цивільно-процесуальним кодексом, психологи часто не дотримуються ст. 107, п. 2 ЦПК про те, що «Призначений судом експерт не має права спілкуватися з учасниками судового процесу поза межами судового засідання, крім випадків вчинення інших дій, безпосередньо пов'язаних із проведенням експертизи» [1].

Як зазначають деякі автори, серед слідчих та суддів нерідко спостерігається недостатньо чітке розуміння відмінностей між судово-психіатричною та судово-психологічною експертизою, особливостей їх предмета, меж компетенції та кола вирішуваних ними питань. Підбір конкретних питань психологічного характеру здійснюється хаотично, недиференційовано, у відриві від конкретних обставин справи та процесуального статусу підекспертної особи» [2, с. 74–78, 3, с. 256].

Здійснити аналіз теоретичної та практичної значущості проведення судово-психологічної експертизи та обґрунтувати вимоги до написання експертного висновку в цивільно-процесуальному судочинстві.

Дослідженням проблеми судово-психологічної експертизи в кримінальному та цивільному судочинстві займалися ряд дослідників, зокрема, М. Коченов, В. Кошинець, В. Марчак, Й. Кудрявцев, В. Нагаєв, В. Нор, О. Сіткоська, О. Ходанович, А. Штефан та ін.

Як наукове дослідження судово-психологічна експертиза спрямована на виявлення психічних особливостей конкретної людини та її поведінки в певних юридично значущих обставинах. Призначається судово-психологічна експертиза на етапі попереднього та досудового слідства у кримінальних та цивільних справах.

У наказі Міністерства юстиції України від 3 листопада 1998 р. за № 705/3145 Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень, §6, п. 6.1. вказано, що об'єктом психологічної експертизи є психічно здорові особи, які можуть бути малолітніми, неповнолітніми, дорослого або похилого віку.

Спеціальні психологічні знання використовуються в судочинстві в двох основних формах – у формі судово-психологічної експертизи (далі – СПЕ) та комплексної судової психолого-психіатричної експертизи (далі – КСППЕ) у кримінальному та цивільному провадженні. До КСППЕ відносять психолого-психіатричну, психолого-медико-психіатричну, медико-психологічну, психолого-автотехнічну, психолого-почеркознавчу та психолого-лінгвістичну експертизи. Затребуваною є комплексна судова психолого-психіатрична експертиза, коли в судово-слідчих органів виникають сумніви щодо психічної повноцінності підекспертної особи, що виступає підставою для проведення досліджень з використанням і спеціальних психіатричних знань [4, с. 249].

У цивільному процесі психологічна експертиза розвивається за трьома напрямками: у справах про визнання недійсними угод з пороками волі, у справах про відшкодування моральної шкоди та у справах, пов'язаних з шлюбно-сімейними відносинами. Разом з тим, розвиток судово-психологічної експертизи за цими напрямками не вичерпує ситуації, де можливо у цивільних справах застосування психологічних знань.

Приводом до призначення психологічної експертизи виступає інформація про наявність обставин психологічної природи, які можуть ставити під сумнів здатність конкретної особи правильно відображати зовнішню і внутрішню сторони обставин, що мають юридичне значення [5].

Специфіку предмета судово-психологічної експертизи складають фактичні дані про результати впливу на психічне відображення навколишнього, рефлексію та регуляцію власної поведінки підекспертних непатологічних психічних чинників: вікового, ситуаційного, емоційного, особистісного. Крім того, судово-психологічна експертиза може діагностувати і оцінювати вплив деяких психопатологічних причин (патопсихологія).

Так, наприклад, наявність відомостей про вік, низький рівень психічного розвитку, не пов'язаного з патологією психіки, може служити приводом до призначення психологічної експертизи щодо неповнолітнього суб'єкта процесу для визначення його здатності правильно сприймати, правильно запам'ятовувати та відтворювати в усній формі інформації. Дані стосовно характерологічних особливостей особи (фантазування, сугестивність, збудливість тощо), відомості про специфічний емоційний стан в момент сприйняття чи нестандартності ситуації тощо вважаються спеціальними підставами щодо призначення психологічної експертизи на предмет встановлення здатності до адекватного відображення внутрішньої і зовнішньої сторони обставин, котрі мають значення для справи [5].

Відмінність судово-психологічної експертизи від судово-психіатричної експертизи полягає у виявленні в експертному дослідженні фактичних

даних про патологічні відхилення у психічному функціонуванні підекспертної особи та встановленні їх впливу на здатність відображати, рефлексувати та регулювати інкриміновані йому діяння. Важливими також є питання про взаємодію психологічних (вікових, емоційних, особистісних) та психопатологічних чинників, так звані випадки клінічної психічної норми, крайні, межові варіанти практичного психічного здоров'я. Йдеться про осіб, які пережили несприятливі соціально-психологічні, біологічні чи органічні шкідливості або транзиторні (скороминучі патологічні) стани, які мають здатність завершуватися клінічним видужанням. Прояви своєрідного психічного устрою в таких осіб є наслідком перенесених захворювань, котрі, як правило, існують на субклінічному рівні у вигляді нерізкої особистісної дисгармонії, неглибокого відставання в розвитку, поодиноких невротичних симптомів, окремих залишкових ознак наявної раніше органічної патології тощо.

Такі стани проявляються здебільшого при психічному перенапруженні, у психотравмуючих чи екстремальних ситуаціях, тоді як у звичній обстановці є достатньо компенсованими і класифікуються як крайні варіанти індивідуально-нормального психічного функціонування. Прикладом таких станів можуть бути акцентуації характеру, набута підвищена тривожність з особливою чутливістю до деяких ситуаційних впливів після невротичної реакції, неврозу чи реактивного стану.

Диференціальна діагностика при межових станах та доклінічних психічних розладах від клінічно окресленої психопатології є найскладнішим для психіатра, оскільки в психічному більш тонко, ніж в біологічному та фізіологічному відображається в людині індивідуальне, особливе [6, С.186].

Судово-психологічна експертиза в галузі цивільного судочинства обов'язково застосовується у випадках визначення місця проживання дитини, порядку участі у вихованні батька, який проживає окремо, доцільності усиновлення, позбавлення чи обмеження батьківських прав, поновлення в батьківських правах, встановлення опіки та піклування (ст.ст. 86, 87, 88, 141, 142, 159, 164, 165, 166 СКУ) для встановлення реального ставлення та прихильності дитини до кожного з батьків (чи опікунів), впливу особистісних якостей батьків чи опікунів, їх реального ставлення до дитини, стилю виховання та інших психологічних чинників на всебічний розвиток дитини.

Вирішення такого роду запитань може бути досягнуто тільки за допомогою використання спеціальних психологічних знань та проведення судово-психологічної чи комплексної експертизи, оскільки для прийняття правильного рішення буває недостатньо наявних у справі доказів, а відповіді дитини (ст. 171 СК) не завжди полегшують вирішення спору.

Природно, що конфліктна ситуація в родині породжує у дитини почуття пригніченості, страху, замкнутості, ситуативної антипатії. Тому метою експерта-психолога є встановлення факту, чи відповідатимуть інтересам дітей такі дії суду як визначення ким і в яких умовах буде здійснюватися виховання дитини після розірвання шлюбу між батьками; ступінь участі окремо проживаючого батька у вихованні дітей, коли самі батьки не дійшли згоди з цього питання; позбавлення та поновлення в батьківських правах; усиновлення дитини і скасування усиновлення.

За таких умов саме психологічна експертиза допомагає максимально обґрунтувати та забезпечити інтереси дитини, а також встановити найбільш відповідні психологічні умови її проживання з одним із батьків.

Експертної оцінки потребує дослідження впливу поведінки батьків чи осіб, котрі їх замінюють, на психічний стан і розвиток дітей. Першочерговим є виявлення особливостей особистості кожного з батьків, особливості особистості дитини, особливостей сприйняття дитиною взаємин між батьками, зокрема, способи вирішення ними конфліктних ситуацій, а також вплив таких ситуацій на формування в дитини установок і ціннісних орієнтацій. Важливо також враховувати ступінь прихильності дитини до батьків чи осіб, котрі їх замінюють, особливості її психічного розвитку та віку.

Окремим важливим питанням є врахування думки дитини, яка досягла 10 років, про місце її проживання. Думку дитини обов'язково слід враховувати, однак при цьому треба брати до уваги її психічний розвиток, зокрема її здатність до прийняття рішення, її психофізичний стан, особливості впливу на неї в конфліктній ситуації, схильність до навіюваності.

Згідно зі ст. 171 п.п. 2, 3 СКУ «дитина, яка може висловити свою думку, має бути вислухана при вирішенні між батьками, іншими особами спору щодо її виховання, місця проживання, у тому числі при вирішенні спору про позбавлення батьківських прав, поновлення батьківських прав, а також спору щодо управління її майном». Разом з тим, суд також має право постановити рішення всупереч думці дитини, якщо цього вимагають її інтереси.

Непоодинокими є випадки звернення одного з подружжя про позбавлення батьківських прав. Як правило, в таких ситуаціях часто дитина фігурує як об'єкт маніпулювання.

Позбавлення батьківських прав застосовується на практиці як крайня міра, тому в законодавстві чітко вказано, з яких обставин це може відбутися. Згідно зі ст. 164 СК України підставами для позбавлення батьківських прав можуть бути ситуації, коли дитину не забрали з пологового будинку чи іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини протягом шести місяців, ухилення від виховання дитини, жорстоке поводження з дитиною, коли батьки є хронічними алкоголіками чи наркоманами, вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, змушують до жебракування та бродяжництва, засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Крім об'єктивної сторони справи, встановлюється і суб'єктивна – вина і протиправність поведінки батьків, щодо яких ставиться питання про позбавлення батьківських прав. Ухилення від виконання батьківських обов'язків, жорстоке поводження з дітьми, шкідливий вплив на дітей – це факти соціально-оціночного характеру, до змісту яких включаються психологічні елементи. В таких випадках доцільним є застосування судово-психологічної експертизи, внаслідок якої психологічний аналіз поведінки відповідача дозволить суду правильно кваліфікувати його в юридичних категоріях. В рамках такого дослідження можуть бути встановлені особливості психофізичного статусу підекспертного (аналіз його емоційної

та пізнавальної сфери); структура особистості та особливості поведінки в конфліктних ситуаціях; здатність повною мірою усвідомлювати фактичний зміст своїх дій та їх наслідки (стосовно дітей); структура та ієрархія основних мотиваційних аспектів підекспертного; психологічний аналіз взаємин в сім'ї (наявність конфліктогенних чинників, уявних чи реальних конфліктів, систему міжособистісних відносин тощо).

Бувають ситуації, коли батьки не здатні здійснювати належне виховання дітей не внаслідок протиправної поведінки, а з причин об'єктивного, медико-психологічного характеру (наявність психічних захворювань, порушення діяльності центральної нервової системи тощо). В таких випадках доцільно призначати комплексну психолого-психіатричну або медико-психологічну експертизу. Якщо буде встановлено, що ухилення від виконання батьківських обов'язків спричинене захворюванням, то позов про позбавлення батьківських прав не може бути задоволений. У такому випадку може йтися про відібрання дітей та передачі їх на виховання іншої особи, якщо про це буде заявлено [7, с. 230].

Таким чином, завданнями психологічної експертизи в ситуації позбавлення батьківських прав будуть дослідження впливу сімейного конфлікту на емоційний стан та психічний розвиток дитини, ступінь прихильності дитини до кожного з батьків, індивідуально-психологічні особливості батьків, стиль виховання, наявність неприпустимих способів виховання дитини (насильство, експлуатація, зневага, жорстокість тощо).

За наявності в дитини чи батьків будь-яких психічних розладів, проводиться комплексна судова психолого-психіатрична експертиза з метою встановлення здатності батьків до здійснення батьківських функцій, а також вирішується питання причинно-наслідкового зв'язку наявного порушення та сімейного конфлікту. У справах такої категорії питання дитячо-батьківських стосунків вирішується у трьох аспектах: минулому – для визначення причин сімейного конфлікту та ситуації розвитку дитини; теперішньому – з метою визначення актуального стану дитини та майбутнього задля встановлення прогнозу психічного розвитку дитини [8, с. 347].

Таким чином, процедура позбавлення батьківських прав включає психологічну експертизу не тільки неповнолітньої дитини, але й учасників сімейного конфлікту, які мають безпосередній стосунок з дитиною.

Результати експертизи надаються психологом-експертом у формі висновку, до якого існує ряд вимог. Формування психологічного висновку є відповідальним процесом, який, згідно з § 4, п. 4.14 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень потребує використання методик, рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури з Переліку рекомендованої науково-технічної та довідкової літератури, що використовується під час проведення судових експертиз, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 30 липня 2010 року № 1722/5 чи інших інформаційних джерел, які використовувались експертом при вирішенні поставлених питань, за правилами бібліографічного опису, із зазначенням реєстраційних кодів методик проведення судових експертиз, який ведеться відповідно до Порядку ведення Реєстру методик проведення судових експертиз,

затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 02 жовтня 2008 року № 1666/5, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 02 жовтня 2008 року за № 924/15615.

Згідно з п.п. 4.14-4.16 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень, висновок експерта складається з обов'язковим зазначенням його реквізитів (найменування документа, дати та номера складання висновку, категорії експертизи (додаткова, повторна, комісійна, комплексна), виду експертизи (за галуззю знань) та трьох частин: вступної (Вступ), дослідницької (Дослідження) та заключної (Висновки)).

У першій, вступній частині необхідно вказати вид експертизи, час і місце її проведення, хто призначив експертизу, у чийй присутності вона проводиться, сформульовані запитання, які матеріали були надані в розпорядження експертів, де знаходиться особа, яка підлягає експертизі.

У дослідницькій частині висновку описуються процес дослідження та його результати, а також дається обґрунтування висновків з поставлених питань. Дослідницька частина повинна включати: відомості про стан об'єктів дослідження, застосовані методи (методики) дослідження, умови їх застосовування; посилання на ілюстрації, додатки та необхідні роз'яснення до них; експертну оцінку результатів дослідження.

В деяких випадках, згідно з п. 4.15 «Інструкції...» опис процесу застосовування інструментальних методів дослідження та проведення експертних експериментів можуть обмежуватись викладенням кінцевих результатів, в таких випадках графіки, діаграми, таблиці, матеріали експертних експериментів мають зберігатись у наглядових експертних провадженнях і на вимогу органу чи особи, який призначив експертизу, можуть надаватись їм для ознайомлення.

Специфікою судово-психологічної експертизи є необхідність виділення в дослідницькій частині висновку декількох розділів, зокрема, фабулу справи; дані про динаміку психічного розвитку із зазначенням умов виховання та навчання; індивідуально-психологічні особливості, які виникали в різні періоди життя; хід та результати індивідуально-психологічного обстеження підекспертного; застосований метод; дані бесіди; ретроспективний психологічний аналіз поставлених на вирішення питань.

При дослідженні дітей і підлітків особливо важливе значення мають дані про умови та хід психічного розвитку підекспертного. В цій частині висновку слід відображувати результати аналізу та узагальнення свідчень батьків, вихователів, родичів, товаришів підекспертного, результати вивчення педагогічної та медичної документації. Експерт повинен викласти основні відомості про раннє дитинство обстежуваного, початок шкільного навчання, підлітковий вік, ранню юність. Аналіз психічного розвитку підекспертного допомагає експерту розкрити найбільш стійкі особливості його поведінки. В кінці цього розділу експертів доцільно зробити певні узагальнюючі висновки до психічного портрету підекспертного [9].

В ході експериментального психологічного дослідження експерт повинен не тільки перечислити, якими методами він користувався, але і вказати, в чому полягала основна мета цієї частини експертизи. Далі

необхідно повідомити найбільш значущі результати експерименту, дати короткий аналіз змісту бесіди з випробуваним та зробити висновки про те, які особливості психічної діяльності випробуваного були виявлені.

При проведенні повторної експертизи в дослідницькій частині висновку експерта необхідно вказати причини розбіжностей з висновками попередніх експертів, якщо такі розбіжності мали місце.

Описуючи результати ретроспективного аналізу поведінки, експерт повинен дати психологічно обґрунтовану оцінку обставин, для дослідження яких була призначена експертиза. Для забезпечення власної максимально зрозумілої позиції, експерту слід мотивувати, чим він керується при оцінці особливостей психічної діяльності обстежуваного і чому наведене положення може служити поясненням фактів, які цікавлять слідчі органи.

Висновок експертизи повинен бути сформульованим коротко і чітко, відповідно до поставлених запитань, при чому, повинен носити категоричний характер – позитивний або негативний. Неприпустимо робити невизначені висновки. Навіть у випадках, коли запитання ставиться про можливість якої-небудь події, експерт повинен в категоричній формі вказати на його принципову можливість або неможливість. Якщо ж проведене дослідження не дозволяє експерту зробити категоричних висновків, йому слід окремо обумовити цю обставину.

Переконливими можна вважати тільки висновки, засновані на положеннях наукової психології та результатах досліджень, проведених з використанням спеціальних психологічних методів. Тому будь-які міркування експертів з точки зору «здорового глузду» створюють передумови для сумнівів в справедливості їх висновків.

Кожен спеціальний термін, що вживається експертами-психологами, повинен бути зрозумілим для юриста, котрий отримує висновок. Тому слідчі та судді повинні вимагати, щоб у висновку містилося роз'яснення основних теоретичних положень та прийнятих в психології понять, з яких виходить експерт при викладі результатів дослідження чи формулюванні висновків.

Незалежність висновку є сумнівним, якщо не вказано, як експерт до нього прийшов. Тобто висновок відхиляється як необґрунтований, коли відповіді надто лаконічні, без ілюстрування витягами з протоколів дослідження, бесід або фактів, отриманими іншими методами. Незгода та відхилення судом висновку експерта повинно бути мотивоване в судовому рішенні (ст. 110 ЦПК України). ЦПК України.

Якщо слідство або суд визнають висновок експертизи неповним або недостатньо яким, може бути призначена додаткова експертиза, яка доручається тому ж або іншому експерту чи експертній комісії (ст. 113 ЦПК). Приводом для призначення повторної експертизи можуть служити також суперечності чи принципи розбіжності між членами експертної комісії, які прийшли до взаємовиключних висновків. При повторній експертизі в розпорядження нових експертів надаються ті ж матеріали справи, що і при першій експертизі, але психологічне обстеження підекспертного має проводитися заново.

Таким чином, для експерта-психолога професійно необхідною є обізнаність у сфері клінічної психології, що забезпечить здатність

поглиблено аналізувати окремі психічні функції, а використання психологічних знань в рамках судово-психіатричної експертизи підвищує надійність, достовірність та інформативність експертних психіатричних висновків, зумовлює більшу довіру до них зі сторони судових органів.

Перелік посилань

1. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: наказ Міністерства юстиції України № 53/5 від 08.10.98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>.

2. Канищев А. В. Аналіз практики призначення комплексної судової психолого-психіатричної експертизи у відношенні неповнолітніх обвинувачених. *Архів психіатрії*. 2012. Т. 18, № 3. С. 74–78.

3. Марчак В. Я., Шувальська Л. Р. Використання спеціальних психологічних знань суб'єктами судочинства. *Соціологія права*. 2011. № 1.

4. Сафуанов Ф. С. Судебно-психологическая экспертиза. Москва, 2017. 309 с.

5. Сахнова Т. В. Основы судебно-психологической экспертизы по гражданским делам. URL: <http://yurpsy.com/files/xrest/8/014.htm>.

6. Кудрявцев И. А. Судебная психолого-психиатрическая экспертиза. Москва, 1988. 224 С.

7. Нагаев В. В. Основы судово-психологической экспертизы. Москва, 2000. 333 С.

8. Судебные экспертизы в гражданском судопроизводстве: организация и практика: науч.-практ. пособ. / под ред. Е. Р. Россинской. Москва, 2014. 535 С.

9. Ситковская О. Д., Конищева Л. П., Коченов М. М. Новые направления судебно-психологической экспертизы:

References

1. On approval of the Instructions on the appointment and conduct of forensic examinations and expert studies and Scientific and methodological recommendations on the preparation and appointment of forensic examinations and expert studies: Order of the Ministry of Justice of Ukraine No. 53/5 of 08/10/98. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98>. (In Ukrainian)

2. Kanishchev, A. V. (2012). Analysis of the practice of appointing a comprehensive forensic psychological and psychiatric examination of juvenile defendants. *Psychiatry Archive*. Vol. 18, No. 3. P. 74–78. (In Ukrainian)

3. Marchak, V. Ya., Shuval'ska, L. R. (2011). The use of special psychological knowledge by subjects of justice. *Sociology of Law*. No.1. (In Ukrainian)

4. Safuanov, F. S. (2017). Forensic psychological examination. Moscow. 309 p. (In Russian)

5. Sakhnova, T. V. Fundamentals of forensic psychological examination in civil cases. Retrieved from <http://yurpsy.com/files/xrest/8/014.htm>. (In Russian)

6. Kudriavtsev, I. A. (1988). Forensic psychological and psychiatric examination. Moscow. 224 p. (In Russian)

7. Nagaev, V. V. (2000). Fundamentals of a forensic psychological examination. Moscow. 333 p. (In Ukrainian)

8. Rossinskaia, E. R. (Ed.) (2014). Forensic examinations in civil proceedings: organization and practice: scientific-practical textbook. Moscow. 535 p. (In Russian)

9. Sitkovskaia, O. D., Konyshcheva, L. P., Kochenov, M. M. (2000). New directions in forensic psychological examination:

справоч. пособ. Москва, 2000. URL: <http://yurpsy.com/files/ucheb/sitkov2/02.htm>.

reference textbook. Moscow. Retrieved from <http://yurpsy.com/files/ucheb/sitkov2/02.htm>. (In Russian)

КЛИНИКО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОМПЕТЕНТНОСТЬ СПЕЦИАЛИСТА ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКОЙ ЭКСПЕРТИЗЫ

**Н. М. Матейко
А. А. Лышак**

Статья посвящена рассмотрению владения психологом-экспертом клинико-психологической компетентностью, поскольку его задачей является выявление психических особенностей конкретного человека и его поведения в юридически значимых обстоятельствах на этапе предварительного и досудебного следствия по уголовным и гражданским делам.

Судебно психологическая экспертиза (далее СПЭ) устанавливает наличие или отсутствие патологических отклонений в психическом функционировании подэкспертного лица и их влияние на способность отражать, рефлексировать и регулировать инкриминируемые ему деяния, решает вопрос о взаимодействии психологических и психопатологических факторов, случаи клинической психической нормы или пограничные варианты практического психического здоровья.

Экспертной оценки требует исследования влияния поведения родителей заменяющих их лиц, на психическое состояние детей, особенностей личности каждого из родителей, особенностей восприятия ребенком взаимоотношений между родителями, способы решения ими конфликтных ситуаций, влияние таких ситуаций на формирование у ребенка установок и ценностных ориентаций. Учитывается степень привязанности ребенка к родителям или лицам, которые их заменяют, особенности их психического развития и возраста.

При наличии у ребенка или родителей каких бы то ни было отклонений, проводится комплексная судебная психолого-психиатрическая экспертиза с целью установления возможности родителей к осуществлению родительских функций, а также решается вопрос причинно-следственной связи имеющегося нарушения и семейного конфликта.

Исследовательские выводы, сделанные психологом-экспертом в виде экспертного заключения, принимаются за основу в судебных делах и содержат фактуру дела, данные о динамике психического развития с указанием условий воспитания и обучения, индивидуально-психологические особенности, которые возникали в разные периоды жизни, ход и результаты индивидуально-психологического обследования подэкспертного, примененный метод, данные беседы, ретроспективный психологический анализ поставленных вопросов. При проведении повторной экспертизы в исследовательской части заключения эксперта указывают причины расхождений с выводами предыдущих экспертиз, если такие разногласия имели место.

Ключевые слова: клинико-психологическая компетентность, судебно-психологическая экспертиза, эксперт-психолог, экспертное заключение.

CLINICAL-PSYCHOLOGICAL COMPETENCE OF THE SPECIALIST IN THE PERFORMANCE OF FORENSIC-PSYCHOLOGICAL EXAMINATION

N. Mateiko

A. Lyshak

The article is dedicated to the importance by expert's psychologist clinical and psychological competence, because its purpose is to identify the mental characteristics of a particular person and its behavior in the legally relevant circumstances during preliminary and pretrial investigation in criminal and civil cases.

Forensic psychological examination establishes the presence or absence of pathological deviations in mental functioning of the subject person and their impact on the ability to display, reflect, and regulate incriminating activities, solves the question of the interaction of psychological and psychopathological factors, clinical mental health cases or borderline mental health options.

Expert assessment needs to study the influence of parents or persons who replace them, on the mental state of children, personality traits of each parent, features of the child's perception of the

relationship between the parents, ways of solving their conflict situations, the influence of such situations on the formation of attitudes and values in the child. The degree of attachment of the child to the parents or persons who replace them, especially their mental development and age is taken into account.

When any mental disorders are detected in a child or parent, it is carried out complex psychological and psychiatric examination to determine the ability of parents their functions, resolving the issue of cause and effect of family conflict.

Research findings made by an expert psychologist in the form of an expert opinion are taken as a basis in court cases or investigative decisions are provided by an expert psychologist in the form of an expert opinion, which contains the plot of the case, dynamics data of child's mental development, the conditions of education and training, individual psychological characteristics, which have arisen in different periods of life, progress and results of individual psychological examination at individual, the method used, interview data, retrospective psychological analysis of the questions posed.

When conducting a re-examination, in the research part of the expert's opinion it is necessary to indicate the reasons for the differences with the findings of previous examinations, if any such differences existed.

Key words: clinical and psychological competence, forensic psychological examination, expert psychologist, expert's opinion.